

Een achttiende-eeuwse Martin Guerre? De valse Isaac de Caille en het bijna-succesverhaal van religieuze intolerantie, 1685 - 1712.

Steven Thiry

De claim van de marinesoldaat¹

Het verhaal van een eigenaardige zaak van identiteitsfraude start in het kleine stadje Manosque in de Franse Provence. Het is de woonplaats van Scipion le Brun de Castellane, heer van Caille en van Rougon. Deze trouwt in 1655 met Judith le Gouche. Beide zijn aanhangers van de calvinistische religie. Uit dit huwelijk worden vijf kinderen geboren: drie jongens en twee meisjes. De oudste van de jongens is Isaac, die een zeer goed onderricht krijgt en zich onder meer toelegt op de literatuur en de wetenschap. De twee andere jongens sterven reeds op jonge leeftijd.

46

Het gezin krijgt nog heel wat ongeluk te verwerken. Judith sterft in 1679 en haar enige overgebleven zoon is de erfgenaam. Zes jaar later, in 1685, herroept Louis XIV het Edict van Nantes, wat opnieuw een periode van intolerantie inluidt tegenover de zogenaamde hugenoten, de Franse aanhangers van het calvinisme. De familie de Caille voelt zich genoodzaakt om te vluchten naar Lausanne in Zwitserland. In de daaropvolgende jaren sterft ook één van de twee meisjes.

Door een edict van 1689 krijgen de naaste bloedverwanten van de geëmigreerde calvinisten hun Franse bezittingen toegewezen. De nalatenschap van de heer de Caille komt voor een deel toe aan een zekere

¹ Een relaas van de gebeurtenissen rond de identiteitsdiefstal van Isaac de Caille wordt in min of meer narratieve vorm weergegeven in verscheidene verzamelingen van zogenaamde causes célèbres. Eén van de bekendsten die een uitgebreide bijdrage aan de zaak wijdt is: F. Gayot de Pitaval, *Causes célèbres et intéressantes, avec les jugemens qui les ont décidées*. dl. 3, Amsterdam 1773, aldaar 113-379. Een ander werk hier gebruikt is: P. F. Besdel, *Abrégé des causes célèbres et intéressantes avec les jugemens, qui les ont décidées*. dl. 1, Pont-à-Mousson 1806, aldaar 65-81. Een werk dat naast een feitelijk relaas in zekere mate een eigen interpretatie wil bieden en parallellen trekt met de zestiende-eeuwse zaak van Martin Guerre is: A. Fouquier, *Causes célèbres de tous les peuples*. aflevering 126, Parijs 1858-1867, aldaar 126, 1-32. Wat opvalt is dat deze werken vaak op elkaar steunen. We moeten ons bij de interpretatie wel in zekere mate kritisch opstellen, omdat het gaat over rechtszaken die in verhaalvorm zijn gegoten, waarbij het ongewone en sensationele centraal staat. Over de zaak zelf is weinig recente literatuur: B. Barbery, *L'éphémère seigneur de Caille*. Parijs 1932. Een verhandeling over de zaak is in voorbereiding: K. Conlon, *The parlements and a case of imposture: the trial of Pierre Mege and social order in France, 1699-1712*. The University of Iowa, dissertation in progress.

mevrouw Tardivi, de materiële goederen gaan naar Anne le Gouche, de zus van de gestorven Judith. Deze laatste is getrouwd met mijnheer Rolland, die advocaat-generaal is aan het Parlement van Dauphiné.

In de maand februari van het jaar 1696 slaat het noodlot opnieuw toe. Isaac, de enige overgebleven zoon, sterft te Vevey in de armen van zijn vader, aan een slevende ziekte. Het is deze Isaac of beter gezegd zijn identiteit die de hoofdrol zal spelen in het verdere verhaal. De familie in de Provence wordt op de hoogte gebracht van het overlijden, en mevrouw Rolland schenkt in 1698 als nagedachtenis aan Isaac het huis van de heer de Caille, samen met een geldsom, aan de armen van de liefdadigheidsorganisatie in Manosque.

Het jaar daarop, in 1699, gebeurt er echter iets zeer vreemds. Een soldaat van de marine verschijnt voor een intendant in Toulon. Hij beweert de dode Isaac de Caille te zijn. Hij zegt dat hij in conflict lag met zijn eigen vader, voornamelijk omwille van zijn sympathie voor de katholieke religie, en dat hij daarom het ouderlijke huis ontvlucht was. Na allerlei omzwervingen waarbij de soldaat verscheidene (onprettige) avonturen beleefde, kwam hij terecht in de militie van de Provence. Na het zien van een afbeelding van het familiewapen kreeg hij echter zo veel heimwee dat hij terugkeerde naar Manosque met de wens toe te treden tot het katholicisme. Vijf weken na het vertellen van dit relaas zweert de soldaat in de kathedraal van Toulon het calvinistische geloof af.

Het nieuws van deze afzwering verspreidt zich als een lopend vuurtje en ook de heer de Caille, die nog steeds in Zwitserland verblijft, verneemt het verhaal van zijn zozegde herrezen zoon. Hij zendt hierop een certificaat van Isaacs dood waarop de Vauvray, de intendant aan wie de pretendent zijn verhaal had verteld, ervoor zorgt dat deze in hechtenis wordt genomen omwille van vermoedelijke identiteitsdiefstal. Er volgt een verhoor waarbij de soldaat alles behalve overtuigend overkomt. Hij gedraagt zich helemaal niet als Isaac zaliger, hij is analfabeet en bovendien tien jaar jonger. Hij weet vrijwel geen persoonlijke informatie te vertellen over de familie de Caille. Een aantal getuigen identificeren hem als Pierre Mège, de zoon van een tot de galeien veroordeelde.

47

Op initiatief van de familie Rolland komt een hele rechtszaak op gang in het Parlement van de Provence. Beide partijen, aan de ene zijde de soldaat die beweert Isaac de Caille te zijn, aan de ander zijde de familieleden van Isaac, trachten hun gelijk te bewijzen. De soldaat krijgt de toestemming om zich te vertonen in Manosque en meer dan honderd getuigen bevestigen dat hij wel degelijk de zoon van de heer de Caille is.

Als antwoord op de getuigen die hem identificeren als Pierre Mège, dist hij het volgende verhaal op. In afwachting van de bekendmaking van zijn identiteit zou hij een zekere Honorade Venelle, de vrouw van een Pierre Mège, hebben leren kennen. In samenspraak met deze vrouw deed hij zich voor als haar echtgenoot Pierre en woonde beiden een tijdje samen. Dit alles om nog enige tijd zijn echte naam en religie te verbergen.

Na een procedure van zes jaar en vijftig zittingen spreekt het Parlement van de Provence in 1706 de soldaat vrij. Hij wordt erkend als zijnde wie hij beweert te zijn en krijgt alle nalatenschap van zijn 'vader' en 'moeder'. De heer Rolland moet opdraaien voor alle kosten van het proces.

Enkele maanden na zijn vrijspraak trouwt de herrezen 'Isaac de Caille' met juffrouw Serry, de dochter van een nicht van één van de rechters. Dit maakt duidelijk dat er waarschijnlijk een luchtje zat aan heel de rechtszaak. Zeker als we begrijpen dat de insolvable soldaat nooit de kosten tijdens het proces zou kunnen gedragen hebben. Na het huwelijk zet de nieuwe Isaac zijn erfenis om in geld en verjaagt de armen uit zijn huis in Manosque. De argwaan steekt door dit plotse (wan)gedrag weer de kop op.

De poppen gaan helemaal aan het dansen wanneer Honorade Venelle, die zich bij het vorige proces afzijdig had gehouden, ten tonele verschijnt. Ze beweert dat de soldaat de echte Pierre Mège is én haar wettige echtgenoot. Het arrest van 1706 wordt verbroken en er komt een nieuwe rechtzaak, ditmaal voor het Parlement van Parijs. Tijdens dit proces sterft vader de Caille. Op zijn sterfbed verklaart hij (nogmaals) dat zijn echte zoon wel degelijk gestorven is en dat de marinesoldaat slechts een bedrieger is.

Het uiteindelijke vonnis dat geveld wordt in 1712 luidt anders dan dat van het Parlement van de Provence. De soldaat wordt dit keer niet erkend als Isaac le Brun de Castellane, legitieme zoon van Scipion Le Brun de Castellane, sieur de Caille et de Rougon, en van Judith Le Gouche, maar als de bedrieger Pierre Mège, wettige echtgenoot van Honorade Venelle. Dit laatste zorgt er ook nog eens voor dat hij beschuldigd wordt van bigamie. Pierre Mège wordt aangehouden en opgesloten in de conciergerie, een Parijse gevangenis, waar hij uiteindelijk sterft.

Pierre Mège: slechte bedrieger of schaamteloze held?

Op het eerste gezicht bevat deze vroeg achttiende-eeuwse zaak van identiteitsfraude een grote gelijkenis met het zestiende-eeuwse, bekende verhaal van Martin Guerre. Een jongeman uit Artigat, een dorpje in de Languedoc, verlaat zijn vrouw en kind. Acht jaar later verschijnt er een man in het dorp die beweert de verdwenen Martin Guerre te zijn. Het gaat echter om een bedrieger, Arnaud du Tilh, die zijn rol zo goed weet te spelen dat iedereen er van overtuigd is dat het wel degelijk om de echte Martin gaat. Na een conflict over een erfenis rijst echter de twijfel. Het komt tot een proces dat aanvankelijk vrij gunstig verloopt voor du Tilh tot de echte Martin Guerre plots wederkeert en het bedrog ontmaskert.²

2 N. Z. Davis, De terugkeer van Martin Guerre. Historische reconstructie van een legende 1548-1560. Amsterdam/Brussel 1985. Davis probeert in deze bekende studie het verhaal van Martin Guerre te reconstrueren via zoveel mogelijk bronnen en met, in zekere mate, haar eigen verbeelding, gelegitimeerd door kennis van de historische context.

Het gaat hier in beide gevallen over bedriegers die de identiteit van iemand anders aannamen en hieruit voordeel wilden halen. Identiteitsdiefstal blijkt dus ook al in de zestiende eeuw bestaan te hebben en is niet louter een hedendaags fenomeen waarbij de diefstal van iemand anders zijn identiteit relatief makkelijk is geworden door het uitgebreide digitale informatienetwerk. Zowel Arnaud du Tilh als Pierre Mège maakten aanspraak op erfrechten en bij beiden vloeiden hieruit conflicten voort die mee aanleiding gaven voor hun veroordeling. Zowel bij de valse Martin Guerre als de valse Isaac de Caille zag het er aanvankelijk naar uit dat de rechtszaken in hun voordeel zouden uitdraaien, tot een personage, bijna als *deus ex machina*, zich in de zaak mengde. Bij Mège zijn vrouw Honorade Venelle, bij du Tilh het rechtstreekse slachtoffer van de identiteitsfraude zelf, Martin Guerre.

Wanneer we echter dieper op de details en motieven van beide zaken ingaan zien we dat er toch heel wat cruciale verschillen zijn. Allereerst is er het verschil in de identiteit die men stal. Het ging bij het bedrog van Pierre Mège om iemand die gestorven was en van wiens dood er ook concrete bewijzen bestonden. Het was echter wel zo dat de familieleden die rechtstreeks betrokken waren geweest bij het overlijden van Isaac de Caille, zich bevonden in Zwitserland, terwijl de bedrieger zijn aanspraak maakte in de Franse streek waar de overledene geboren was. Bij Martin Guerre daarentegen was het bedrog veel persoonlijker van aard. Arnaud du Tilh moest zo goed mogelijk de rol spelen van Martin in de dorpsgemeenschap die de jongeman zeer goed had gekend. Hij kon zich dus veel minder fouten veroorloven en moest zeer nauwkeurig op de hoogte zijn van allerlei persoonlijke details. Bovendien was het ook nog eens noodzakelijk dat du Tilh een zeker gelijkenis met Martin vertoonde. Wanneer men iemand wil identificeren gaat men immers meestal af op bepaalde lichamelijke kentekens, waarvan het gezicht vaak de primaire identificatiebasis vormt. Bij personen die men echter een hele tijd niet meer gezien heeft, moet men rekening houden met drastische veranderingen. Het proces van veroudering kan heel wat fysiognomische en fysieke veranderingen met zich meebrengen. Voor een identificatie is men dan vooral aangewezen op bepaalde cultuurvariabele tekens zoals herinneringen of karaktertrekken.³

Arnaud du Tilh was zeer succesvol in het genereren van zulke tekens voor positieve identificatie. Hij kon zeer overtuigende verhalen neerzetten en wist de correcte herinneringen, ook diegenen die zeer persoonlijk van aard waren. In het parlement wist hij zich bepaalde zaken zelfs beter 'te herinneren' dan de echte Martin Guerre. Bovendien was er een zekere gelijkenis tussen beiden. Wanneer men rekening houdt met de beperktheid van het menselijke geheugen en, zoals hierboven vermeld, het verouderingsproces, is het zeer aannemelijk dat mensen uit zijn naaste omgeving hem identificeerden als zijnde de echte Martin.⁴

De man die in ons verhaal centraal staat, bleek een veel minder talentvol

3 A. Hahn, 'Wohl dem, der eine Narbe hat: Identifikationen und ihre soziale Konstruktion', in: P. Von Moos, (red.), *Unverwechselbarkeit: Persönliche Identität und Identifikation in der vormodernen Gesellschaft*. Keulen 2004, 43-62.

4 N. Z. Davis, *De terugkeer van Martin Guerre. Historische reconstructie van een legende 1548-1560*. Amsterdam/Brussel 1985, aldaar 49, 69, 83-84.

bedrieger. P.F. Besdel, de samensteller van een verzameling teksten over *causes célèbres*, zegt over de eerste getuigenis van Pierre Mège na zijn arrestatie het volgende: 'son interrogatoire est le plus mauvais début qu'un homme qui prend le nom d'un autre, ait jamais fait'.⁵ Pierre Mège neemt de naam aan van André d'Entrevergues hoewel de familie de Caille de naam 'd'Entrevergues' bijna nooit gebruikte. Hij kan niet lezen en niet schrijven, terwijl de echte Isaac, geboren in één van de hogere lagen van de maatschappij, een zeer degelijke opleiding had genoten. Hij kent de naam van de straat van het ouderlijke huis in Manosque niet. Hij weet niets over het interieur (de buitenzijde weet hij wel te beschrijven). Wanneer men hem vraagt hoeveel kinderen zijn vader had, krijgt men het antwoord drie, terwijl er vijf kinderen waren voortgekomen uit het huwelijk van Scipion Le Brun de Castellane en Judith Le Gouche. De beschrijving die Pierre Mège geeft van zijn zogezegde vader strookt helemaal niet met de waarheid: zwart haar, een zwarte baard en een donker gezicht, terwijl de heer de Caille kastanjebruin haar, een rosse baard en een bleek gezicht had. Ook over andere familieleden kan hij bitter weinig juiste informatie geven.⁶

Een laatste gelijkenis en verschil tussen de zestiende en de achttiende-eeuwse zaak die we hier aanhalen, is het motief. Beide pretendentes hadden iets te winnen met hun bedrog. De erfenis van Martin Guerre was uitgebreider dan die van Arnaud du Tilh en ook de arme soldaat Pierre Mège had heel wat te winnen door de identiteit aan te nemen van de adellijke Isaac de Caille. Toch ging het bedrog van de valse Martin Guerre veel verder. Volgens Natalie Zemon Davis wou du Tilh een heel nieuw leven aannemen en ook een nieuwe identiteit opbouwen.⁷ Via het stelen van een identiteit had hij een basis om een heel nieuwe persoonlijkheid en een heel nieuw leven op te bouwen. Een identiteit is immers een dynamisch gegeven dat sociaal geconstrueerd wordt in de communicatie tussen de mensen. Dit gold zeker nog in een zestiende-eeuws dorp waar er zeer intieme sociale relaties bestonden waarbij iedereen mekaar kende.⁸

Pierre Mège wou zich waarschijnlijk veel minder integreren en het was hem blijkbaar meer te doen om de lucratieve kant van de zaak. Dit komt duidelijk tot uiting in zijn gedrag na zijn vrijspraak door het Parlement van de Provence. Eens hij in het bezit is van de geërfde goederen verkoopt hij ze om alles in geld om te zetten. Als Isaac de Caille betaalt hij ook de schuldeisers van Pierre

5 P. F. Besdel, *Abrégé des causes célèbres et intéressantes avec les jugements, qui les ont décidées*. dl.1, Pont-à-Mousson 1806, aldaar 68.

6 A. Fouquier, *Causes célèbres de tous les peuples*. aflevering 126, Parijs 1858-1867, aldaar 11.

7 N. Z. Davis, *De terugkeer van Martin Guerre*. Historische reconstructie van een legende 1548-1560. Amsterdam/Brussel 1985, aldaar 47.

8 T. Luckmann, 'On the evolution and historical construction of personal identity', in: P. Von Moos, (red.), *Unverwechselbarkeit: Persönliche Identität und Identifikation in der vormodernen Gesellschaft*. Keulen 2004, 185-205. Luckmann maakt een onderscheid tussen een 'archaisch type' van persoonlijke identiteit, gevormd door intieme sociale relaties, en wat we het moderne model van persoonlijke identiteit zouden kunnen noemen, gekenmerkt door individualiteit als gevolg van de functionele specialisatie van instituties. Bij Martin Guerre hebben we duidelijk te maken met het eerste type, de zaak de Caille helt al meer over naar het tweede.

Mêge (zijn eigen schuldeisers dus). Ondanks beloften die hij dramatisch had gemaakt om zich geloofwaardiger te laten lijken, neemt hij zijn intrek in het ouderlijke huis te Manosque waarbij hij, zoals al aangehaald, de armen en de kloosterlingen van de liefdadigheid, die er van mevrouw Rolland hun intrek hadden mogen nemen, buitenjaagt. Volgens Armand Fouquier gedroeg hij zich als een brutale parvenu.⁹

Een citaat van dezelfde Fouquier, die net als de al aangehaalde Besdel een verzameling van *causes célèbres* samenstelde, vat kort de vergelijking tussen beide zaken samen en geeft weer waarom het verhaal van de Caille zo intrigeert:

‘Dans l’affaire Martin Guerre, le moyen d’imposture et l’élément d’erreur sont dans une ressemblance exacte de visages et de corps entre deux individus d’origine différente. (...) L’histoire du faux Caille est curieuse par un autre endroit. Ce n’est plus ici un imposteur qui, usant d’une ressemblance parfaite, et s’armant d’une minutieuse connaissance de la vie passée dans laquelle il veut s’introduire comme dans une peau nouvelle, fait à tous l’illusion d’un portrait frappant, ou plutôt d’un trompe-l’œil admirablement réussi.

Non, c’est quelque chose peut-être de plus singulier encore. (...) c’est l’histoire d’un imposteur qui n’a de celui qu’il veut représenter, ni les traits, ni le caractère, ni l’éducation, ni l’instruction, ni même aucune connaissance exacte de son passé. Et pourtant si différent qu’il soit de son type, il réussit à abuser une population tout entière, toute une génération d’individus qui ont connu, fréquenté celui dont il ne reproduit pas, même grossièrement, l’apparence extérieure.’¹⁰

Heel deze vergelijking tussen beide zaken roept heel wat vragen op. Als Pierre Mêge, in tegenstelling tot Arnaud du Tilh, zo’n slechte bedrieger was als de verzamelbundels van *causes célèbres* beweren, hoe komt het dan dat hij de eerste maal vrijgesproken wordt? Hoe kan het dat meer dan honderd getuigen hem herkennen als de zoon van de heer de Caille wanneer hij overgebracht wordt naar Manosque, Caille en Rougon?¹¹ Waarom slaagt hij erin, hoewel de bewijzen tegen hem blijkbaar legio waren, zoveel mensen te overtuigen?

Een persoonlijk aspect van het aanvankelijke succes van Pierre Mêges bedrog wordt omschreven door de achttiende-eeuwse Britse schrijver Henry Fielding. De belangstelling van iemand als Fielding, die nauwelijks een generatie na de

9 A. Fouquier, *Causes célèbres de tous les peuples*. aflevering 126, Parijs 1858-1867, aldaar 11.

10 A. Fouquier, *Causes célèbres de tous les peuples*. aflevering 126, Parijs 1858-1867, aldaar 1-2. Fouquier plaatst beide zaken samen en gebruikt ze om aan te tonen hoezeer de rechtzekerheid vooruit is gegaan in de negentiende eeuw.

11 *Ibid.*, aldaar 13.; P.F. Besdel, *Abrégé des causes célèbres et intéressantes avec les jugements, qui les ont décidées*. dl. 1, Pont-à-Mousson 1806, aldaar 70-71.

valse de Caille werkzaam was, toont ook aan dat zogenaamde *causes célèbres* echt intrigeerden en ook een wijd verspreide bekendheid genoten.

Een relaas over 'Peter Mege' vinden we in een essay in Fieldings *The covent garden journal* van dinsdag zestien juni 1752. Hij heeft het hierin over de schaamteloosheid, die hij looft als een bepaalde kwaliteit die zijn bezitter toelaat om grootse dingen te verwezenlijken. Hoewel het woord een negatieve connotatie heeft is het volgens Fielding ook een gave van de natuur die de mens zelfs tot de top van de wereld kan brengen. Schaamteloosheid is een kwaliteit die niet iedereen gegeven is, maar er zijn bepaalde mensen geweest wiens schaamteloosheid zo groot was dat ze het zelfs aandurften om tijdens of na hun leven koningen en prinses te verpersoonlijken. De 'greatest hero in impudence, whom perhaps, the world ever produced' is echter volgens Fielding de hoofdrolspeler in ons verhaal: 'Peter Mege' die de schaamteloosheid had om zich voor te doen als de zoon van iemand van hoge status zonder 'the least resemblance of feares, shape, or stature; without being acquainted with any part of the history of him whom he was to represent, or being able to give the least account of any of his family; indeed, without being able to write and read.'¹²

Hoewel het essay een satirische opzet heeft is het duidelijk dat deze schrijver een zekere sympathie koestert voor de bedrieger en zijn durf, zoals ook het geval is bij heel wat rapporteringen van de zaak Martin Guerre. Het succes van zijn eerste vrijspraak in het Parlement van de Provence moeten we volgens Fielding dus vooral zoeken in Pierre Mèges zelfvertrouwen en durf. Hij deinst er niet voor terug om de confrontatie aan te gaan met getuigen en de argumenten tegen hem te ontkrachten door het vertellen van verhalen waarmee hij het zichzelf soms moeilijker maakt om alles te doen kloppen. Dit wordt onder meer geïllustreerd door de verklaring die hij geeft aan de getuigenissen die beweren dat hij niet Isaac de Caille, maar Pierre Mège is. Door te beweren dat hij de identiteit van de zogenaamd verdwenen man van Honorade Venelle had aangenomen om zich te verbergen, gebruikt hij als het ware de uitvlucht van een identiteitsdiefstal om een identiteitsdiefstal verborgen te houden.¹³

Een ander mooi voorbeeld van de stoutmoedigheid die aan de dag wordt gelegd, is de manier waarop het idee om identiteitsfraude te plegen gestalte kreeg. Volgens de informatie die Fouquier ons geeft, zat Pierre Mège op een zekere dag in een herberg waar hij twee mannen uit de Haute Provence hoorde praten over de familie de Caille en de rijkdommen en goederen die ze bezaten. Schijnbaar zonder al te veel te twijfelen stapt hij op de twee mannen af, vraagt informatie over Isaac de Caille en wordt verwezen naar de timmerman La Violette, die de familie de Caille kent en onder hen gewerkt heeft. Pierre Mège ontmoet vervolgens deze familielid en vraagt de

12 H. Fielding, *The Works of Henry Fielding, esq; with the life of the author in twelve volumes. vol. XII. A new edition. To which is now first added, the fathers; or, the good-natured man.* Londen 1783, aldaar 143-147.

13 A. Fouquier, *Causes célèbres de tous les peuples.* aflevering 126, Parijs 1858-1867, aldaar 12.

timmerman of hij hem herkent. La Violette herkent Mège inderdaad als de zoon van zijn oude meester. Als we Fouquier mogen geloven is het dus het directe, stoutmoedige en vrij impulsieve optreden van Pierre Mège dat ervoor zorgde dat hij op het idee kwam om de identiteit van iemand te stelen.¹⁴

Deze voorbeelden tonen aan dat Henry Fielding de capaciteiten van Pierre Mège vrij goed inschatte. Voor een deel is de succeszijde van het bedrog te wijten aan een vrijwelschaamteloze zelfzekerheid. Het was zijn standvastigheid en stoutmoedigheid en het geloof in zijn eigen succes die maakten dat de marine soldaat bijna in zijn opzet slaagde. Het is voor ons niet moeilijk te geloven dat Mège door deze zelfzekerheid mensen zo wist te manipuleren dat ze begonnen te twijfelen aan het overduidelijke bedrog. De kracht van het suggestieve moet in deze zaak niet onderschat worden. mensen kunnen immers makkelijk overhaald worden om dingen te herinneren die ze zich niet kunnen herinneren, en dingen te herkennen die ze nooit gezien hebben.

Ironisch is echter dat Mèges sterkte ook meteen zijn zwakke punt is. Zijn schaamteloosheid en zelfzekerheid is zo groot dat hij onmiddellijk na de vrijspraak te snel uit zijn rol stapt. Zonder al te veel subtiliteit en geduld verzilvert hij de verkregen erfenis en gedraagt zich als een harteloze egoïst en een onvoorzichtige bedrieger.¹⁵

Religie als handlanger

'Monsieur,

*Vous estes prié de faire prier Dieu dans votre Eglise pour M. de Caille, Gentilhomme de Provence, désavoué par son Père pour avoir embrassé la Religion Catholique. Après avoir esté reconnu par dix mille témoins oculaires, et non suspects, dans le lieu de sa naissance, il a esté déclaré le véritable fils de M. de Caille par Arrest du Parlement d'Aix, du 14. Juillet dernier. M. Roland sa partie s'est pourveu contre cet Arrest au Conseil. Ses moyens de cassation sont si frivoles, que quelques-uns des principaux Juges l'ont avoué. Cependant les Huguenots font une brigade si terrible, M. Roland a de si puissans protecteurs, et il a tellement prévenu les esprits, qu'il n'y a rien que l'Innocent, qui n'a pour luy queson bon droit, ne doive craindre. Ayez donc, s'il vous plaist, Monsieur, la bonté de faire prier Dieu qu'il éclaire les Juges, qu'il empêche que cette injuste prétention ne passe jusque dans leurs esprits, et qu'il leur fasse connoitre et soutenir la Vérité. On espère que vous ferez d'autant plus volontiers cette grace à ce Gentilhomme, que c'est icy une affaire de religion, et la cause de Dieu même.'*¹⁶

14 Ibid., aldaar 13-14.

15 Ibid., aldaar 11.

16 Ibid., aldaar 21. Fouquier legt in zijn interpretatie sterk de nadruk op de rol van de religie.

Deze boodschap, die in 1707 werd verspreid in de kerken van de Provence, was bedoeld als steun voor Pierre Mège en toont het enorme belang aan van religie in de gebeurtenissen. Als moderne lezer zijn we geneigd om godsdienstige aspecten als onbelangrijk en dus verwaarloosbaar te beschouwen. We mogen echter niet vergeten dat eind zeventiende en begin achttiende eeuw religie nog steeds een primaire rol speelde in het leven van de mensen. Het godsdienstige aspect doordrenkte alles en de veranderingen die geleid hebben tot een maatschappij zoals de onze, waar religie niet langer het *framework* biedt, zijn slechts zeer langzaam op gang gekomen en verlopen.

In de zestiende eeuw veranderde er in Europa heel wat op het gebied van de religie. De Reformatie betekende het einde van een eenheid. De Europese christelijke Kerk viel grofweg uiteen in een katholiek en een protestants kamp met elk hun eigen doctrinaire visies. In de zeventiende eeuw, de eeuw waarin een deel van ons verhaal over identiteitsfraude zich afspeelt, vond een verdere consolidatie van de verschillende strekkingen plaats. Hoe duidelijker echter de grenslijnen getrokken werden, hoe harder de strijd werd tussen de competitieve religieuze systemen. Men realiseerde zich dat de eenheid niet meer te herstellen viel. Vanuit zowel de katholieke als protestantse hoek kwam er een sterke drang naar hervorming. Zo zorgde de zogenaamde Contrareformatie van de katholieke Kerk voor de ontwikkeling van allerlei instituties zoals academiën, colleges en seminaries, die een meer professioneel uitzicht moesten verschaffen aan de geloofsgemeenschap en de opleiding van de clerici.¹⁷

54

Het religieuze was in de zeventiende eeuw en de eeuwen ervoor zo alomtegenwoordig dat het zeer moeilijk was om een duidelijk onderscheid te maken tussen religie en wetenschap, begrippen die voor ons als het ware antoniemen zijn geworden. Ook op vlak van de politiek was er sprake van een versmelting. Religie en religieuze hervorming bood leiders de kans om hun macht en aanspraken extra kracht bij te zetten. Dit wordt vooral zeer duidelijk als men kijkt naar de grote conflicten in de zestiende en ook zeventiende eeuw. Vaak hadden ze een al dan niet expliciet aanwezige religieuze dimensie.¹⁸

Ook het vroegmoderne Frankrijk kende een hele geschiedenis van religieuze conflicten en hervormingen. In de tweede helft van de zestiende eeuw woedden er burgeroorlogen door het land die voor een groot deel een botsing waren tussen katholieken en hugenoten. Het was een strijd tussen twee geloofsgemeenschappen, die een verschillende theologische visie hadden, maar ook een *clash* tussen twee sociale gemeenschappen.¹⁹ Enige mate van tolerantie tussen beide strekkingen kwam er pas eind zestiende eeuw met de uitvaardiging van het Edict van Nantes. Toch betekende dit niet het einde van de strubbelingen. Er brak een periode aan waar, om eerder vrij moderne concepten te gebruiken, tolerantie en intolerantie in afwisselende

17 R. Briggs, 'Embattled faiths: Religion and natural philosophy in the seventeenth century', in: E. Cameron (red.), *Early Modern Europe: an Oxford history*. Oxford 2001, 171-205.

18 Ibid.

19 M. P. Holt, *The French wars of religion, 1562-1629*. Cambridge 2005, aldaar 1-7.

graad aanwezig waren. Discussies over de 'vrijheid van geweten en geloof' werden doorheen de zestiende en zeventiende eeuw gevoerd.²⁰

De zeventiende eeuw stond bekend als 'de eeuw van het absolutisme', met de Franse koning Lodewijk XIV als het grote boegbeeld. Deze vorst, die in 1661 de effectieve macht in handen kreeg, nam vanuit zijn hof in Versailles de touwtjes zelf stevig in handen. Hij gaf terug uitstraling aan de Franse monarchie en dit via de theorie van de absolute macht. Deze theorie stelde dat de koning zijn macht ontving van god en ze kon uitoefenen zonder al te veel beperkingen. Toch was deze macht niet helemaal onbegrensd en 'absoluut'. De koning moest immers verantwoording afleggen tegenover God en moest rekening houden met de natuurwetten. Praktisch gezien was absolutisme in de strikte zin van het woord ook onmogelijk door een nog steeds aanwezige graad van territoriale verbrokkeling.²¹

Eén van de krachten die de Franse koning aanwendde om zijn absolutistische aanspraken te ondersteunen was de (katholieke) Kerk. Deze hiërarchische organisatie was immers erg rijk en bestond uit een heel netwerk dat een uitgebreide communicatie toeliet met de bevolking. De Kerk stond bovendien in voor de interpretatie van Gods wil en was erg belangrijk voor een koning wiens macht van God afkomstig was. De zeventiende-eeuwse politieke situatie in Frankrijk is dus een mooi voorbeeld van de vermenging van religie met politiek. De Franse katholieke Kerk was een zeer belangrijk orgaan, met een verstrekkende politieke invloed. Het weze dan ook duidelijk dat de aanwezigheid van calvinistische 'tempels', hoewel getolereerd, nog altijd een serieus probleem vormde. Nog steeds waren de hugenoten een bedreiging voor de macht van de katholieke Kerk en het ontbreken van religieuze eenheid blemmerde de theorie van de door god gegeven absolute macht. Om dit op te lossen werden er steeds meer restricties opgelegd aan de aanhangers van de *religion prétendue réformée*, met als hoogtepunt de herroeping van het Edict van Nantes in 1685 waarmee Lodewijk XIV opnieuw een verregaande intolerantie predikte en zorgde voor een massale emigratiegolf van Franse calvinisten. Het calvinisme bleef echter wel bestaan in Frankrijk, zij het in een sfeer van voortdurende verdachtmaking. De periode na de revocatie was een tijd van (religieuze) onzekerheid.²² Het was een ideale atmosfeer om persoonlijke belangen uit te spelen met behulp van religie.

Dit alles is een belangrijk deel van de historische context van deze identiteitsdiefstal en het succes van Pierre Mège moet dan ook in dit licht gezien worden. Hij slaagt er immers in om de enorm belangrijke religie als een ware handlanger achter zich te krijgen en als grote troef uit te spelen.

20 P. Benedict, 'Un roi, une loi, deux fois: parameters for the history of Catholic-Reformed co-existence in France, 1555-1685', in: O.P. Grell, B. Scribner (red.), *Tolerance and intolerance in the European Reformation*. Cambridge 2004, 65-93.

21 W. Beik, *Louis XIV and absolutism: A brief study with documents*. New York 2000, aldaar 1-4.

22 *Ibid.*, aldaar 10-11, 166-198.; J. Garrisson, *L'Edit de Nantes et sa revocation. Histoire d'une intolérance*. Parijs 1987, aldaar 184-276. Dit laatste werk geeft een goed overzicht van de gebeurtenissen rond de afkondiging van het Edict van Fontainebleau dat het Edict van Nantes uit 1598 herriep.

Het al aangehaalde persoonlijke aspect van zijn succes speelt ook hierin mee. Een grote durf en onbeschaamde zelfzekerheid was nodig om zo een grote kracht aan te wenden bij het overtuigen van mensen. Hij doorziet de religieuze dimensie in de zaak – de familie de Caille was één van de vele calvinistische families die na 1685 uit angst voor verdere represailles het land verlieten – en weet ze in zijn voordeel aan te wenden. De valse Isaac de Caille brengt een verhaal van een katholieke bekeerling in de huid van een hugenoot, die te maken kreeg met de verschrikkingen van de intolerantie en er uiteindelijk in slaagt om zich toch tot het ‘juiste’ geloof te bekeren en het calvinisme af te zweren.

Pierre Mêges getuigenissen over de jeugd van Isaac de Caille wekken heel wat medelijden op: De heer de Caille was al van bij de geboorte niet echt opgezet met zijn zoon. Bovendien was Isaac allesbehalve een aangenaam kind, wat de antipathie bij zijn vader nog deed aanwakkeren. Men trachtte hem een deftige opvoeding te verschaffen die hoorde bij zijn stand, maar de jongen had een afkeer van leren en bovendien een slecht zicht. Ook wanneer de familie naar Zwitserland verhuisde bleef de relatie tussen vader en zoon verziekt en ze werd alleen maar slechter. Isaac wou niet langer thuisblijven en de slechte behandeling van zijn vader ondergaan en hij trachtte dan ook enkele keren weg te lopen en terug te keren naar Frankrijk. Deze pogingen werden echter verijdeld en uit vrees dat, eenmaal terug in Frankrijk, Isaac zijn calvinistische religie zou afzweren, sloot vader de Caille hem op in een kamer waar hij op water en brood moest overleven. Hij wist uiteindelijk toch te ontsnappen en keerde terug naar de Provence.²³

56

Vader de Caille wordt dus door Pierre Mêge zoveel mogelijk in een slecht daglicht geplaatst en daarmee ook de calvinistische religie waar hij een beoefenaar van is. Omwille van religie heeft de Isaac die Mêge beweert te zijn al van in zijn jeugd allerlei onaangename ervaringen, zoals opsluiting, moeten ondergaan. In alle getuigenissen is de vrees voor vervolgingen en het onrecht die de religieuze tegenstellingen met zich meebrachten een constante factor. Het is een alibi voor het feit dat de marinesoldaat pas lange tijd na zijn zagezegde vlucht uit het ouderlijke huis zijn ‘echte’ identiteit opnieuw bekend maakte.

Wellicht de meest succesvolle zet van Pierre Mêge was de effectieve bekering van ‘Isaac de Caille’ tot het katholicisme. Hiermee verzekerde hij zich van de invloedrijke steun van de katholieke Kerk. Na zijn verschijning voor de Vauvray, de intendant in Toulon, krijgt hij een religieuze opleiding bij de Jezuiten en na vijf weken wordt hij geschikt bevonden om toe te treden tot het katholieke geloof. Op donderdag 10 april 1699 zweert hij onder de naam van André d’Entrevergues het calvinisme af voor de vicaris generaal van Toulon.²⁴ Hij zorgt er zo voor dat de godsdienst een stevige rol gaat spelen in zijn zaak, een rol die naarmate de twee processen vorderen meer op de

23 F. Gayot de Pitaval, *Causes célèbres et intéressantes, avec les jugemens qui les ont décidées*. dl. 3, Amsterdam 1773, aldaar 116-118. Gayot de Pitaval geeft in zijn werk een hele reconstructie van het verhaal dat Pierre Mêge opdist, aan de hand van zijn vele getuigenissen.

24 A. Fouquier, *Causes célèbres de tous les peuples*. aflevering 126, Parijs 1858-1867, aldaar 11.

voorgond treedt. 'La cause du faux Caille' wordt volgens Fouquier 'celle de la religion même'. Dit valt onder meer ook af te leiden uit het in 1707 in alle kerken van de Provence verspreide briefje dat de kerkgangers opriep om te sympathiseren met de valse Isaac de Caille. Ook in de juridische verdediging wordt het element van de religie uitgespeeld. In zijn slotrede haalt Sylvain, de advocaat van Pierre Mège, aan dat zijn cliënt het slachtoffer is van enerzijds de haat van de ketterse calvinisten en anderzijds van de katholieke argwaan tegenover een ex-hugenoot. 'Quel si grand crime a-t-il commis en rentrant dans l'Eglise pour s'attirer tant de malheurs? Car c'est là jusqu'ici la seule cause de ses périls et de ses disgrâces.'²⁵

Naast passief voordeel halen uit de religieuze omstandigheden van zijn tijd, gebruikt Pierre Mège de intolerantie tegenover de aanhangers van het calvinisme ook als wapen om zijn tegenstanders in een slecht daglicht te stellen. Een voorval dat hiervoor als voorbeeld kan dienen vinden we terug in de gebeurtenissen die voorafgaan aan het eerste proces. Rolland, de oom van de echte Isaac en de tegenpartij op de processen, weet twintig getuigen naar voor te brengen waarvan er meerdere verklaren dat de man voor hen niet de zoon van de familie de Caille is, met wie velen samen gestudeerd hebben, maar een bedrieger. Sommigen identificeren hem zelfs effectief als de marinesoldaat Pierre Mège. Mège zelf gaat in de tegenaanval en beweert in een confrontatie met Rolland in aanwezigheid van de rechters dat de schoonbroer van de heer de Caille, hoewel magistraat en katholiek, in het geheim deelgenomen heeft aan een calvinistische liturgie. Dit is tevens ook weer een voorbeeld van de enorme stoutmoedigheid die de bedrieger aan de dag weet te leggen.²⁶

Het is dus de religie die de valse de Caille een groot deel van zijn geloofwaardigheid verschaft. Het geeft hem eveneens een middel om het bewijs tegen zijn claim aan te vallen en zijn aanspraken extra kracht bij te zetten. Vader de Caille kan als uitgeweken calvinist zijn tegenwerpingen veel minder sterk verdedigen. Alle gebeurtenissen die zich ontwikkelen rond de identiteitsdiefstal van Isaac de Caille bevatten een breed spectrum van krachten waar men bij een beoordeling van deze intrigerende geschiedenis rekening mee moet houden. Persoonlijke sterktes en zwaktes zijn vermengd met allerlei contextuele elementen zoals religie, politiek en intolerantie. De *dramatis personae* werden geconfronteerd met de keuze tussen een bekeerde en devote Isaac de Caille, ten onrechte beschuldigd door zijn eigen gereformeerde familie, en een hebberige Pierre Mège, die de identiteit zou hebben gestolen van een calvinistische vluchteling. Een keuze die vandaag de dag minder moeilijk lijkt dan eind zeventiende, begin achttiende eeuw.

25 Ibid., aldaar 11, 17, 21.

26 Ibid., aldaar 12.

Besluit: een intrigerend bedrog

Het verhaal van de valse Isaac de Caille dat zich afspeelde eind zeventiende en begin achttiende eeuw is, net als de beroemde affaire van Martin Guerre, één van de typische zaken van identiteitsdiefstal die terug te vinden zijn in allerhande verzamelbundels van zogenaamde *causes célèbres*. Het zijn verslagen die nieuwsgierigheid opwekken, vol met spectaculaire misleiding en bedrog. Zowel de bedrieger Pierre Mège, die veinsde de zoon van de heer de Caille te zijn, als Arnaud du Tilh, de valse Martin Guerre, hebben heel wat gemeen in hun bedrog. Ze spelen beiden de rol van iemand anders en proberen zo een erfenis binnen te rijven. Toch zijn er cruciale verschillen. De verslagen van de *causes célèbres* brengen Pierre Mège naar voor als een slechte bedrieger die helemaal geen overtuigende Isaac weet neer te zetten. Arnaud du Tilh daarentegen wordt wél gelauwerd omwille van zijn geloofwaardige prestaties als Martin Guerre. Toch weet ook de valse de Caille heel wat succes te boeken. Een eerste rechtszaak wordt zelfs door hem gewonnen.

Twee elementen liggen duidelijk aan de grondslag van dit succes. Allereerst is er de persoonlijke vertolking. Hoewel de bedrieger bitter weinig persoonlijke informatie weet over de familie van wie hij een telg pretendeert te zijn, en hij daarenboven geen fysieke gelijkenis vertoont, niet dezelfde intellectuele capaciteiten heeft en bovendien tien jaar jonger is, weet hij toch een zelfzekere houding te bewaren. Het is denkbaar dat hij daarom, via de kracht van de suggestiviteit, heel wat ooggetuigen aan zijn kant krijgt.

Het tweede en wellicht belangrijkste element is het religieuze landschap waarin het verhaal zich afspeelt. Pierre Mège weet met succes de alomvattende religie en de intolerantie tegenover gereformeerden als bondgenoot uit te spelen. Het katholieke geloof krijgt hij aan zijn kant door met veel vertoon het calvinisme af te zweren en het 'juiste' geloof te omarmen. Zo wordt de religie in zijn zaak steeds belangrijker: 'c'est icy une affaire de religion, et la cause de Dieu même'.²⁷ Pierre Mège lijkt dus, in tegenstelling tot het beeld die de verslagen van *causes célèbres* ons geven, geen achttiende-eeuwse, slechte versie van Martin Guerre geweest te zijn, maar een gewiekste bedrieger die inzag dat in het geval van de identiteit van Isaac de Caille de context belangrijker was dan het spelen van een rol in de sociale interactie.

Deze twee elementen, die het gedeeltelijk succes van het bedrog kunnen verklaren, lijken ons toch nog niet voldoende toereikend om deze vreemde zaak volledig te interpreteren en te begrijpen. Vele vragen steken de kop op. Er is één aspect waar de literatuur over de zaak slechts op alludeert, maar wat een verdere verklaring voor het succes van Pierre Mège zou kunnen zijn: omkoperij en vals spel. Een Engelse verzameling van beroemde zaken van identiteitsdiefstal en pretendenden zegt het volgende wanneer het gaat over het huwelijk van de marinesoldaat met de dochter van de heer Serry: 'This girl's mother was a cousin of one of the judges, and it soon came to be

27 A. Fouquier, *Causes célèbres de tous les peuples*. aflevering 126, Parijs 1858-1867, aldaar 21.

more than hinted that fair play had not been done'.²⁸ Of er effectief sprake was van vals spel en in hoeverre dit vals spel invloed had op de vrijspraak van Pierre Mège en alle andere gebeurtenissen er rond zal verder onderzoek moeten uitwijzen. Het verhaal van *le faux de Caille*, veel verteld, maar weinig onderzocht, blijft ons ook vandaag nog intrigeren.²⁹

28 [Anoniem], *Celebrated claimants from Perkin Warbeck to Arthur Orton*. Londen 1874, aldaar 96.

29 Dat de zaak van Isaac de Caille nog steeds boeiend is wordt gestaafd door het feit dat het verhaal, net als dat van Martin Guerre, vertaald is naar het witte doek. Alain Boudet verwerkte het verhaal tot een Franse tv-film: *Les Dossiers éclatés: Le querellé ou la nécessité d'être comme tout le monde*, 1980.